

Araştırma Makalesi / Research Article

OSMANLI BÜROKRASİSİNDE GEDİZLİ MEMURLAR

Kevser DEĞİRMENCİ¹

Öz

II. Abdülhamit döneminde kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu ile Osmanlı bürokrasisinde görev yapan bütün memurların kayıtları tutulmaya başlanmıştır. Bu komisyonun hazırladığı Sicill-i Ahvâl Defterleri, memurlarının biyografileri hakkında bilgiler vermektedir.

Osmanlı Arşivi'nde yer alan Sicill-i Ahvâl defterleri esas alınarak yapılan bu çalışmada, Gediz doğumlu olduğu tespit edilen on üç memurun biyografisi incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak memurların sicil kayıtlarının tutulduğu Sicill-i Ahvâl Dairesi ve bu kayıtların yazılı olduğu Sicill-i Ahvâl Defterleri hakkında çok kısa ve genel bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın asıl bölümünde ise defter kayıtları esas alınarak Gediz doğumlu memurlar hakkında, -Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisini anlamamıza yardımcı olacağı ve yerel tarihe de bir miktar katkı sağlayacağı düşünülen- bir prosopografi çalışması yapılmıştır. Sicill-i Ahvâl Defterleri esas alınarak incelenen Gedizli memurların doğum tarihleri, baba adı ve mesleği, lakapları, bildikleri lisanlar, eğitim durumları, diploma alıp almadıkları, memuriyete ilk atanma yaşları, stajyerlik durumları, memuriyetleri sırasında aldıkları ödül ve cezalar ile atandıkları tüm görevler hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sicill-i Ahvâl, Gediz, bürokrasi, memur, prosopografi

GEDİZ OFFICIALS IN THE OTTOMAN BUREAUCRACY

Abstract

Records of all officials working in the Ottoman bureaucracy began to be kept with the Registry Commission established during the reign of Abdulhamit II. The Sicill-i Ahval Notebooks prepared by this commission provide information about the biographies of the officers.

The biography of thirteen civil servants who were found to be born in Gediz was examined in this study, which was based on the Registry of Records in the Ottoman Archive. In the study, firstly, very brief and general information about the Registry-i Ahval Office where the civil servants' registry records are kept and the Registry-i Ahval Books where these records are written were included. In the main part of the study, on the basis of their book records, a prosopography study was conducted about the civil servants born in Gediz, which is thought to help us understand the Ottoman central and provincial bureaucracy and contribute to local history. Information about the date of birth, father's name and profession, nicknames, languages they know, education status, diploma, first appointment age, internship status, awards and penalties they received during their employment and all duties they were assigned.

Keywords: Ottoman, Sicill-i Ahvâl, Gediz, officialism, civil servant, prosopography

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, kevser.degirmenci@dpu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4464-7928

Başvuru Tarihi (Received): 02.02.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.07.2021

Giriş

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi bünyesinde yer alan ve bürokrasi anlamında Osmanlı Devleti'nin son elli yılına ait çok değerli bilgileri kapsayan Sicill-i Ahvâl Defterleri muazzam bir biyografi hazinesidir. (Mert, 2000) Bu anlamda Sicill-i Ahvâl Defterleri, yakın dönem Osmanlı biyografi yazımında başvurulmuş en önemli kaynaklardandır. (Sarıyıldız, 2009) Osmanlı bürokrasisinde önceki yıllarda da biyografi yazımına oldukça önem verilmiş ve bu çerçevede çeşitli meslek gruplarının biyografilerini kapsayan eserler meydana getirilmiştir. Özellikle XIX. yy. sonunda devlet, bu konuya daha çok önem vermiş ve böylece resmi kayıtlar tutulmaya başlanmıştır. (Kütükoğlu, 1988) Osmanlı merkez ve taşra teşkilatında görev alan memurlara ait, vazifeleri süresince hal tercümelerine konu olan özel durumların ya da memuriyetleri sırasındaki hallerin, ahlâki durumların kaydedildiği defterlerin tescil işlemine Sicill-i Ahvâl, defterlere de Sicill-i Umumi Defterleri denilmiştir. (BOA Rehberi, 2000; Pakalın, 1983)

Sicill-i Ahvâl kayıtlarının mahiyetini, usul ve esaslarını açıklayan nizamnameler yayınlanmıştır. Bunlardan ilki, 8 fasıl 39 maddeden oluşan Sicill-i Ahvâl Kanun-u Umumi'si'dir. Buna göre Sicill-i Ahvâl Dairesi'nin tanımı yapılmış, defterlere kimlerin kaydolmakla mükellef olduğu ve Tercüme-i Hal Varakalarının nasıl hazırlanacağı açıklanmıştır. (Mert, 2000) Sicill-i Ahvâl Dairesi ile ilgili düzenlemeler yapıldıkça yeni nizamnameler yayınlanmıştır. (Mert, 2001)

Sicill-i Ahvâl Komisyonu kurulmadan önce Osmanlı Devleti'nde memur sicillerini bir defterde kaydetme geleneği yoktur. Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ile 1879 yılında sicil kayıt işlemi başlamıştır. Sicil çalışmaları, 1896 yılında bu komisyonun lağvedilmesi ile yerine kurulan Memurîn-i Mülkiye Komisyonu tarafından sürdürülmüştür. Yeni kurulan bu komisyon 21 maddelik yeni bir nizamname tertip etmiştir. Bu süreçte çalışmalar komisyon tarafından hiçbir daireye bağlı olmadan yürütülmüştür. 1908 yılında II. Meşrutiyet sonrasında Memurîn-i Mülkiye Komisyonu kaldırılarak Sicill-i Ahvâl İdâresi adı ile fakat bu defa Dâhiliye Nezareti bünyesinde kurulmuştur. Komisyonun tescil işlemleri, bu defterlere yapılan zeyiller ile Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir. Yapılan kayıtlar, Memurîn Muamelât Dosyaları halinde tanzim edilerek saklanmıştır. Komisyonun kuruluş tarihi olan 1879 yılından 1909 yılına kadar devam eden süreçte 92 bin 137 devlet memurunun sicil kaydı 201 adet defterde toplanmıştır. (BOA Rehberi, 2000; Mert, 2001; Çetin, 2005)

Sicill-i Ahvâl Defterleri her sayfası komisyonun mührü ile mühürlenmiş şekilde ciltli ve muntazam bir şekilde hazırlanmıştır. Her memurun hal tercümesi için iki sayfa ayrılmıştır. Fakat bazı memurlara ait biyografiler yarım sayfada biterken bazılarında ise bu iki sayfa yetersiz kalmıştır. Bazı kayıtlar tek kalemde çıkmış, bazılarında da sonradan eklemeler yapılmış ve ilave mühürler basılmıştır. (Sarıyıldız, 2009; Kütükoğlu, 1988) Sicil nizamına göre defterlerde herhangi bir silinti veya kazıntı yapılamazdı. Bu yüzden eğer bir hata yapılmış ise üzeri okunacak derecede karalanarak yanına doğrusu yazılmıştır. (Sarıyıldız, 2009)

Sicil kayıtlarında ilk kısımda yer alan bilgiler memurun doğum yeri, yılı, baba adı, lakabı, aldığı eğitim ve bildiği yabancı dillerden ibarettir. Bu ilk kısım biyografisi yazılan kişi tarafından hazırlanmıştır. Fakat daha sonraki süreçte memuriyeti boyunca yaşadığı tayin, terfi, azil, nişan, ceza ve emeklilik gibi değişiklikler bağlı oldukları birimlerden gelen yazılara göre ilave edilmiştir. Bu bilgilerin toplanması için pek çok yazışmanın yapılması gerekmiştir. (Kütükoğlu, 1988)

Sicill-i Ahvâl Defterlerine kaydedilen özet biyografiler, memurların devlet hizmetine ilk girdikleri zaman vermek zorunda oldukları *Tercüme-i Hal Varakası* denilen matbu bir belge ve bu belgeye eklenmesi zorunlu olan bazı resmi evraklar esas alınarak hazırlanmıştır. 1879'dan 1884 yılına kadar memurun beyanı ile yazılmış olan Tercüme-i Hal Varakasındaki bilgiler derinlemesine bir araştırma yapılmadan doğru kabul edilmiş ve Sicill-i Ahvâl Defterlerine geçirilmiştir. 1884 yılına kadar kaydedilen biyografi özetleri resmi bir araştırmaya dayanmamaktadır. Bu tarihten sonra ise, Sicill-i Ahvâl Komisyonu, Tercüme-i Hal Varakasındaki bilgileri resmî belgeler ile destekleyerek

yanlış ve eksikliklerin önüne geçmek istemiştir. Bu süreçte pek çok yeni esas yürürlüğe girmiştir. Buna göre memurlar, Tercüme-i Hal Varakalarını kendileri ile ilgili her türlü belgeyi ilişitirerek teslim edeceklerdi. Böylece komisyona ulaşan evraklar kontrol edilmiş varsa eksikler tamamlanmış ve yanlışlıklar düzeltildikten sonra deftere kaydedilmiştir. Sonuç olarak yeni düzenlemeler ile siciller daha güvenilir bir hale getirilmiştir. (Sarıyıldız, 2009)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Kanun-i Esasi'ye göre her daire kendi memurunu kendisi seçeceğinden dolayı 1909 yılından itibaren genel sicil uygulamasına son verilmiş ve her memur için kendi dairesinde özel sicil kayıtları oluşturulmuştur. (Sarıyıldız, 2009)

Sicill-i Ahvâl belgeleri incelendiğinde memurlar ile ilgili verilen bilgilerin bazılarının daha detaylı bazılarının ise kısa olduğu görülmüştür. Memurun adı, baba adı, eğitim durumu gibi bilgiler bütün terceme-i hal varakalarında vardır. Fakat, baba mesleği ve lakapları kısmen vardır. Eğitim durumlarıyla ilgili bilgilere değinilmiş olmasına rağmen okudukları okullar sırasıyla belirtilmediği gibi bildikleri lisanlar hususunda da bir netlik yoktur. (Bozkurt, 2011)

Son yıllarda hem Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisini anlamak hem de yerel tarih çalışmalarına katkı sağlamak anlamında Osmanlı Arşivinde yer alan Sicill-i Ahvâl Defterleri esas alınarak pek çok prosopografik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar tez, makale ya da kitap formatındadır.² Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre yapılan bu çalışmalar arasında gayrimüslim memurlara da yer verilmiştir.³

Çalışmamıza konu olan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı bulunan 1833-1892 seneleri arasında Gediz'de⁴ doğmuş olan 13 memur tespit edilmiştir. Memurların

² Bu çalışmalara dair birkaç örnek vermek gerekirse; Bozkurt, N. (2011). Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Simavlı Memurlar. *Akademik Bakış Dergisi*, (Sayı 27), 1-12; Özkan, S. H. (2015). XIX. yy. Sonlarında Alâiyeli Memurların Sosyo-Ekonomik Durumları. *Şehirlerin Sevdalı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, 449-470; Efe, A. (2013). Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Payaslı Memurlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (23), 181-194; Değirmenci, K. (2011). Bir Prosopografi Örneği: Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Uşaklı Memurlar. *CIEPO, Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6.Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, 1, 469-486

³ Gündüz, A. (2011). Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M.1879-1909). *History Studies*, (3/3), 123-145; Saraç, H. (2018). Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Osmanlı Bürokrasisinde İstihdam Edilen Kayseri Doğumlu Gayrimüslim Devlet Adamları (1839-1883). *Karadeniz Araştırmaları*, (XV/59), 232-260; Kılıç, M. (2012). Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Yahudi Memurlar. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 31 (31), 129-156.

⁴ Kütahya iline bağlı bir ilçe olan Gediz'in tarihi antikçağlara kadar uzanır. Gediz (Cadi, Kadoi) şehri, Murat dağı (Dindymos) eteklerinde ve Gediz (Hermus) nehrinin kaynaklarının olduğu bölgeye kurulmuştur. (Texier, 2002; Sevin, 2001). M.Ö. Frigyalılar tarafından kurulan Kadoi şehri, adını Frigyalı bir kahramandan almıştır. Küçük Frigya'nın önde gelen yerleşme yerleri arasındadır. Bir sınır kenti olduğu için zaman zaman Mysia bölgesine dâhil edilmiştir. Kurucusu Midas'tır. (Sevin, 2001) Kadoi ve çevresi bundan sonra Lidya, Pers ve Roma egemenliği altına girmiştir. Bu süreçte Kadoi, savaşlar, yangınlar ve işgaller arasında varlığını sürdürmüştür. Bizans döneminde ise bir piskoposluk merkezi olan Kadoi, Gedenos adıyla anılmıştır. Volkanik bir kayanın üzerinde bulunan şehirde şato ve hisarlar yapılmışsa da sık sık yaşanan depremler sonucu bu yapılar yıkılmıştır. (Yıldırım, 2005) Gedenos, 1071 Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'nun büyük bir kısmı ile beraber Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından fethedilmiştir. Fakat daha sonraki süreçte Gedenos ve çevresinin hâkimiyeti, Haçlı seferleri sırasında Türkler ile Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Miryakefelon Savaşı ile Bizans ordusunu bozguna uğratan II. Kılıçarslan'ın bu zaferinin ardından Gedenos, yeniden Selçuklu egemenliğine girmişse de bir süre sonra Bizanslılar tarafından geri alınmıştır. Gediz'in Türk hâkimiyetine nihai geçişi, Germiyanoğulları döneminde "Gediz Fatih" adı ile anılan Umur Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Fethin ardından buraya Türkmen göçmenler yerleştirilmiş ve Gedos adı ile anılmaya başlanmıştır. Gedos ve çevresinde kısa zamanda aşiretler, tarikatlar ve ahilerden oluşan Türkmen göçleri yaşanmıştır. Germiyanoğulları ile Osmanlı Devleti arasında evlilik nedeni ile yapılan antlaşmaya göre Gedos, Germiyanoğulları beyliğinin egemenliğinde olmasına rağmen, jeostratejik öneminden dolayı Osmanlı Devleti'ne çeyiz olarak verilen yerler içinde yer almamıştır. Gedos, 1390 yılında Yıldırım Bayezid'in tüm Germiyanoğulları topraklarını Osmanlı coğrafyasına katması ile birlikte Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fakat Fetret döneminde II. Yakup, Gedos'u yeniden Germiyanoğulları egemenliğine dâhil etmiştir. Bu süreçte Germiyanoğulları, Karamanoğulları'nın egemenliğine girdiği için Gedos da bir süre bu beyliğin idaresinde kalmıştır. II. Yakup'un ölümünden sonra, Gedos kesin olarak, II. Murat döneminde, 1429 yılında Osmanlı egemenliğine dâhil edilmiştir.

tamamı Müslümandır, kayıtlarda gayrimüslim memura rastlanmamıştır.⁶ Çalışmada bu memur grubunun, toplumsal kökenleri, aileleri ve şöhretleri, eğitim durumları, mesleki gelişimleri, aldıkları ceza ve ödülleri bir grup biyografisi şeklinde değerlendirilmiştir.

1. Toplumsal Kökenleri ve Statüleri:

Söz konusu memur grubunun toplumsal kökenleri ile ilgili olarak babalarının taşıdıkları unvanlar bize ait oldukları toplumsal zümre hakkında bilgi vermektedir. Şöyle ki; Osmanlı döneminde mensubu olunan toplumsal zümreye göre, Türklere ait eski bir unvan olan *bey* ile bundan başka *ağa*, tahsil ve terbiye görmüş kimselere mahsus olan *efendi*⁷ lakapları kullanılmıştır. Gedizli memurların baba isimlerinin sonlarındaki unvanlara bakıldığı zaman 10 efendi, 3 ağa kullanıldığı anlaşılmaktadır. Unvanı belirtilmeyen memur babasına rastlanmamıştır. Memur babalarından 5 tanesi dini bir unvan olan *hacı* unvanını kullanmıştır. Memur babaları sahip oldukları meslekler açısından değerlendirilecek olursa 13 memurun sadece 7'sinde baba mesleğine dair bilgi mevcuttur. Bu meslekler tüccar, ulema, kâtip, kasap, kaymakam, manifatura tüccarı olarak belirtilmiştir. Kalan 6 memurun baba mesleği hakkında bir bilgi mevcut değildir.

Tercüme-i Hal varakası doldurulurken memur ailesinin sahip olduğu lakaplar da kayıt altına alınmıştır. Söz konusu 13 memurdan 5 tanesinin sülale adına rastlanmıştır. Bunlar Müftizâde, Kâtipzâde, Kör Osmanoğlu, İncezâde, Abdulahzâde'dir. Bu lakaplar özellikle şecere çalışmaları için önemli birer ipucu mahiyetindedir. Memur babalarının hangi mesleklere ve lakaplara sahip oldukları tablo halinde belirtilmiştir. (Bkz. Ek:1)

Memur grubunda yer alan şahısların hepsinde *efendi* sanı kullanılmıştır. Memurlardan sadece bir tanesi *hacı* sanını kullanmıştır. Memurların isimlerine bakıldığında 3 kişi haricinde hepsinin çift isme sahip olduğu görülmektedir. Baba isimleri ile kıyasladığımızda memur grubunda daha çok çift isme rastlanmaktadır. 13 memurdan 10 tanesi çift isme (Örn. Mustafa Nazif Efendi), 3 tanesi de tek isme (Örn. Süleyman Efendi) sahiptir. Gedizli memurlar arasında aynı ismi taşıyan şahıslar da mevcuttur. "Ahmet Rüştü Efendi" ve "Hüseyin Hüsnü Efendi" ismini taşıyan ikişer memura rastlanmıştır.⁸ Memurların baba isimlerine baktığımız zaman 3 tanesinin çift, diğerlerinin tek isme sahip olduğu görülmektedir. Memurlarda ve babalarında en çok kullanılan isimler Ahmet, Mehmet, Mustafa, Hasan, Hüseyin ve Rüştü olduğu tespit edilmiştir.

Bundan sonra Gedus adıyla anılmaya başlayan bölge, yeniden yapılanmış ve aynı zamanda çevre köyler ile birlikte bir tarım ve ticaret merkezi haline gelmiştir. (Pınar, 2017; Aydın, 2016) Kütahya, Osmanlı idaresi altına geçtikten sonra önce sancak, ardından eyalet merkezi olmuştur. (Varlık, 2002) Kütahya Sancağı, Anadolu Beylerbeyliğine bağlı olarak yönetilmiş ve bir süre bu beyliğin merkezi olmuştur. Bu süreçte Gediz, Kütahya Sancağına bağlı 30 kazadan birisi olarak yönetilmiştir. 1841'de Kocaeli, Bolu, Eskişehir, Karesi, Kara-Hisar Sahip sancakları ile birlikte, Hüdâvendigâr Vilâyeti kurulmuş ve Kütahya merkez olmuştur. Kütahya, 1915 yılında müstakil bir sancak hâline getirilmiştir. XX. yy. başlarında Kütahya sancağı merkez kazası ile Eskişehir, Uşak, Simav ve Gediz kazalarını içine almaktaydı. Cumhuriyet döneminde vilâyet hâline getirilen Kütahya, (1950 sayımına göre) 305.362 nüfus ihtiva etmekte, merkezden başka Emet, Gediz, Simav, Tavşanlı ve Altıntaş kazalarına ayrılmıştır. (Gökbilgin, 1997; Varlık, 2002) Kütahya'yı Uşak'a bağlayan karayolu üzerinde bulunan Gediz, tarihinde deprem ve yangın felaketleri görmüş bir bölgedir. 1970 yılında yaşanan şiddetli depremin ardından Gediz büyük zarara uğramıştır. İlçe, depremden sonra yerini değiştirmiş, 7 km uzaklıktaki Yeni Gediz adı verilen daha sağlam bir bölgeye taşınmıştır. Eski Gediz ise tamamen terk edilmemiştir. (Tuncel, 1981-1982) Gediz tarihi ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Önder, O. (1973). *Gediz'in Tarihçesi*, İzmir: İzmir Radyo Gazetesi Matbaası; Pınar, M. (2012). *Gediz Ansiklopedisi*, Gediz: Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.

⁶ XIX.yy. da yapılmış olan nüfus sayımlarına göre Gediz'de gayrimüslim nüfus yoktur. (Kölemen, 2007) Dolayısıyla kayıtlarda da Gediz doğumlu gayrimüslim memura rastlanmamıştır.

⁷ Osmanlı Devleti'nde çeşitli mevkiilerdeki kişilere verilen bir unvandır. Özellikle Tanzimat'tan sonra resmi olarak sadece okuryazarlar ve mektep talebeleri için kullanılmıştır (Köprülü, 1994).

⁸ Çalışmamızda bu isimler zikredilirken karışıklık olmaması için Hüseyin Hüsnü Efendilerden birisi Kâtipzâde lakabı ile diğeri İncezâde lakabı ile birlikte yazılacaktır. Ahmet Rüştü Efendilerden yaşı daha küçük olanın ismine ilaveten doğum tarihi yazılacaktır.

Memur grubunun dini inançlarına bakıldığında hepsinin Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Defterde kayıtlı Gedizli memurlar arasında en erken doğumlu memur 1833 yılı ile Ahmet Rüştü Efendi iken en geç doğmuş olan memur 1892 yılı ile Mehmet Rüştü Efendi'dir.

2. Eğitim Durumları

Tanzimat döneminde Osmanlı eğitim sisteminde birtakım düzenlemeler yapılmış, yeni okullar açılmış ve eğitimde modern anlamda idari bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu yenilikler ve reformlar çerçevesinde ilköğretim zorunlu ve yaygın hale getirilmiştir. Eğitimin tam anlamı ile modernleştiği bir dönem olan Tanzimat sürecinde düzenlemelere ilköğretim kurumlarından başlanmış, mevcut sıbyan mektepleri iptidai mekteplere dönüştürülmüştür. Bu dönemde çeşitli mesleki ve teknik okullar açılmıştır. Eğitim reformlarında ulaşılan en önemli seviye darülfünunun kurulmuş olmasıdır. Osmanlı devlet kadrolarında görev alabilmek için kademeli olarak mevcut okullarda yetişmiş olmak gerekmektedir.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde doğum yeri ve yılı bilgisinin hemen altında eğitim bilgileri yer almaktadır. Bu kısımda memurun eğitim aldığı ilk mektepler başta olmak üzere bütün mektepler hakkında bilgi verilmiştir. Memurun sıbyan mektebinde dini ilimlere giriş tahsil etmiş olduğu “*sıbyan mektebinde mukaddemat-i ulum-ı diniyye tahsil etmiş*” şeklinde ifade edilmiştir. Varsa *âlâ* ve *aliyyü 'l-âlâ* gibi diploma dereceleri hakkında da bilgiler yazılmıştır. Daha sonra memurun okur-yazarlık durumu “*Türkçe okur-yazar*” şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca bildiği başka yabancı diller varsa onlar da ilave edilmiş, “*Fransızcaya da aşınadır*”, “*Arabî ve Farisî tahsil etmiştir*” şeklinde ifade edilmiştir.

Gediz doğumlu memurların eğitim durumlarına bakacak olursak belli bir standardın olmadığı dikkat çekmektedir. Ekteki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterildiği gibi 13 memurun hemen hemen hepsi sıbyan, iptidai ve rüştiye mekteplerine gitmiştir. Bunlar arasında 6 memurun sıbyan mektebine gittiği, bununla birlikte sonrasında sadece 3 memurun rüştiye okuluna devam ettiği anlaşılmaktadır. 5 memurun ise iptidai ve rüştiye mekteplerine gittiği tespit edilmiştir.

Eğitim hayatına memleketinde bulunan sıbyan mektebinde başlamış olan Ahmet Rüştü Efendi, burada başlangıç ilimlerini tahsil ettikten sonra İstanbul'da Sinan Paşa Medresesi'nde eğitimini tamamlamış ve diplomasını almıştır. Ahmet Rüştü Efendi, Bayezid ve Molla camilerinde beş yıl tedris etmiştir.⁹ 1860 yılında stajyerliğe uygun bulunmuştur. Daha sonra Mekteb-i Mülkiye'ye kayıt yaptırmış ve buradaki eğitimini yüksek dereceli bir diploma ile tamamlamıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

1848 yılında Gediz kasabasında doğmuş olan Mehmet Efendi'nin oğlu Süleyman Efendi'nin eğitim bilgileri kısmında sadece medresede¹⁰ dini ilimlere giriş ve bir miktar da Arapça okumuş olduğu yazılıdır (DH. SAİD, d.nr. 99/128). Memurlardan Mustafa Nazif Efendi ile Hüseyin Efendi'nin de Gediz'de bulunan medreselerde eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Nazif Efendi, sıbyan mektebinde dini ilimlere giriş ve daha sonra da Fetva Emni Mehmet Emin Efendi Medresesi'nde Arabî ve Farisî tahsil etmiştir (DH. SAİD, d.nr. 98/405). Benzer bilgiler 1879 doğumlu Hüseyin Efendi'nin kayıtlarında da yer almaktadır. Hüseyin Efendi'nin eğitim bilgileri hakkında kayıtlarda yalnızca Gediz'de bulunan Kavaklı Mektebi'nde dini ilimlere giriş ve Kara

⁹ Ahmet Rüştü Efendi'nin kayıtlarında bazı görevlerinin sehven siciline dâhil edilmemiş olduğu tespit edilince sonradan bu bilgiler eklenmiştir. Buna göre Ahmet Rüştü Efendi, 1856-1858 yıllarında 750 kuruş maaş ile Yozgat sancağı Kur'a-yı Şer'iyye memurluğunda bulunmuştur. Önceden Mekke kadısı olan Mustafa Münip ve Meclis-i Eytam azasından ve Bayezid Camisi müderrislerinden Mustafa Necati ve Ahmet Rasim Efendiler, Ahmet Rüştü Efendi'nin bu görevde bulunduğunu onaylamışlardır. (BOA, DH. SAİD, d. 3/512). Bu doğrultuda Ahmet Rüştü Efendi'nin memuriyete 23 yaşında başlamış olduğunu ifade edebiliriz.

¹⁰ XIX.yy. sonu itibarıyla Gediz Kazasında 11 medrese bulunmaktadır. (Bozkurt, 2010; Kölemen, 2007)

Müftü Mehmed Efendi Medresesi'nde bir miktar Arapça okumuş olduğu yazılıdır (DH. SAİD, d.nr. 135/165)

Kâtipzade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin eğitim bilgileri ise sadece “*ibtidâi ve rüşdiye mekteplerindeki dersleri tahsil etmiştir*” şeklindedir (DH. SAİD, d.nr. 179/129). İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi de aynı şekilde bir süre ibtidâi ve rüşdiye mekteplerinde eğitim almıştır (DH. SAİD, d.nr. 185/71). Hacı Mustafa Kâmil Efendi, sıbyan mektebinde başlangıç derslerini okuduktan sonra rüşdiye mektebindeki dersleri de tahsil ederek *şehadetnâme*¹¹ (diploma) almaya hak kazanmıştır (DH. SAİD, d.nr. 178/175). Mustafa Rüştü Efendi ise, sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde okumuş ve *şehadetnâme* almıştır (DH. SAİD, d.nr. 168/56). Hasan Efendi, Gediz ibtidâi mektebinde başlangıç derslerini tahsil etmiş ve bir süre sonra da rüşdiye mektebinde eğitimine devam etmiştir (DH. SAİD, d.nr. 199/115). Ali Osman Efendi de Gediz sıbyan mektebinde dini ilimlerin başlangıç dersleri ve medresede de bir miktar Arapça okumuştur (DH. SAİD, d.nr. 162/125). Memurlardan Ahmet Rüştü Efendi, Gediz sıbyan ve rüşdiye mekteplerinde¹² eğitim görmüş fakat *şehadetnâme* almadan ayrılmıştır (DH. SAİD, d.nr.132/164). Mehmet Rüştü Efendi ise, Gediz ibtidâi ve rüşdiye mekteplerinde başlangıç derslerini tahsil etmiştir (DH. SAİD, d.nr. 195/20).

Memurlardan sadece Halil Kâmil Efendi, Biga ibtidâi ve rüşdiye mekteplerinde ilk ilimlerini tahsil etmiştir. Diğer memurlar ise Gediz'de bulunan mekteplerde ilk eğitimlerini almıştır. Gediz doğumlu olmasına rağmen ilköğretimini Biga Kazasında *şehadetname* olarak tamamlamıştır. Sonrasında da İstanbul Vefa Mülkiye İdadisi'nde dört sene eğitim almışsa da hastalığı nedeniyle imtihana giremediği ve *şehadetnâme* alamadığı, Mekteb-i Hukuk'a dâhil olduğu belirtilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 184/48).

Kayıtlarda, Gedizli memurların gördükleri eğitimin sonunda diploma alıp almadıklarına hatta diplomanın hangi dereceden olduğuna dair bilgiler yazılmıştır. Fakat diploma hususunda herhangi bir bilgiye yer verilmemiş memurlara da rastlanmaktadır ki bunların sayısı yarıdan fazladır. Sadece beş memurun diploma sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Rüştü Efendi, Hacı Mustafa Kâmil Efendi, Halil Kâmil Efendi, Mehmet Rüştü Efendi ve Ahmet Rüştü Efendi diploma sahibi olan isimlerdir. 1877/78 doğumlu olan Ahmet Rüştü Efendi ise, Gediz sıbyan ve rüşdiye mekteplerinden diploma almadan çıkmıştır (DH. SAİD, d.nr.132/164). Mehmet Rüştü Efendi'nin Rüştiye'den 19 Temmuz 1906 tarihinde *aliyyü'l-âla* dereceden *şehadetnâme* aldığı anlaşılmaktadır (DH. SAİD, d.nr. 195/20). Gediz doğumlu memurlar arasında en üst düzeyde eğitim alan Ahmet Rüştü Efendi, Mekteb-i Mülkiye'ye dahil olmuş ve *âlâ* derecesinde *şehadetnâme* almıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Sicillerde, Gedizli memurların okur-yazarlık durumları ve aşına oldukları yabancı diller hakkında da bir malumat verilmiştir. Şöyle ki, dokuz memurun kaydında Türkçe okur-yazar ifadesi kullanılmıştır. İki memurun kaydında sadece Türkçe yazar ifadesi geçerken, Ali Osman Efendi ile Mehmet Rüştü Efendi'nin kaydında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bunların yanı sıra, Halil Kâmil Efendi'nin Fransızcaya aşına olduğu, Ahmet Rüştü Efendi'nin Türkçe'nin yanı sıra Arapça okur yazar olduğu ve ayrıca Sırp ve Kürt lisanlarına aşına olduğu belirtilmiştir. Fakat bu dillere hangi vesile ile aşına olduğu hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir. Hüseyin Efendi'nin bir miktar Arapça okuduğu, Mustafa Nazif Efendi'nin Arapça ve Farsça tahsil ettiği, Süleyman Efendi'nin bir miktar Arapça okuduğu kayıtlıdır.

Memur grubu içerisinde telif eser sahibi olan tek isim Ahmet Rüştü Efendi'dir. Ahmet Rüştü Efendi'yi diğer memurlardan ayıran pek çok özelliği vardır. Kendisi, aldığı eğitimi ve bildiği

¹¹ Bir şahsın, hususi bir müessesenin ya da resmi bir makamın bir olayı tasdik ve teyit için düzenlediği kâğıda verilen addır (Pakalın, 1983).

¹² XIX.yy. sonlarında Gediz ve Kütahya Sancağı'na bağlı diğer kazalarda (Uşak, Eskişehir, Simav, Tavşanlı) birer adet olmak üzere toplam 5 adet rüştiye mektebi bulunmaktadır. (Bozkurt, 2010)

yabancı dillerin yanı sıra yazmış olduğu kitaplar ile de farklı bir konumdadır. Ahmet Rüştü Efendi, tefsir, hikmet ve riyaziye ilimleri ile ilgili bazı vesikaların olduğu “*Hakayik-i Kuraniye'den Bir Nebze*” isminde ve Kuran, hadis ve akaide dair “*Tayinü'l- Vazaif fi Hakki'l-Müteşabihat*” adlı iki risale yazmış ve yayınlamıştır. Daha sonra tufan olayının meydana gelişi ile ilgili olarak “*Hall-i Mesele-i Tufan*” ve Rahman suresinin tefsirine dair “*Tercüme-i Hikmetü'l-Beyan Fî Sureti'r-Rahman*” isimli iki kitap daha yazmış ve yayınlamıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

3. Memurların Meslek Durumları

Tanzimat öncesinde bürokraside görev alan memurlar *kalem* denilen devlet dairelerinde görevleri sırasında eğitim almışlardır. Genellikle de memur ya da devlet ileri gelenlerinin çocuklarından seçilen bu memur adaylarına en yüksek kademeli memur olan hâceler yazışmalarını inceliklerini öğretmişlerdir. (Akyıldız, 2004) Tanzimat'tan sonra bu bürolar daire ve nezaretlere çevrilmiştir. Bürokrasinin giderek genişlemesi ve işlerin artması sonucunda klasik usuller yetersi kalmış ve iyi yetişmiş devlet memuruna olan ihtiyaç artmıştır. Bu yüzden özellikle üst düzey devlet kademelerinde göre almak isteyen memurları yetiştirmek için yeni okullar açılmıştır. Özellikle rüştiyelerin yaygınlaştırılması bu anlamda faydalı olmuştur. Devlet dairelerine memur atanırken daha çok açılan yeni okulların mezunları tercih edilmiştir. Taşrada alt kademedeki memurlarda belli bir eğitim şartı aranmış, aynı zamanda bu memurlar mülazemetlik (stajiyerlik) sistemi ile uygulamalı bir eğitim programından geçirilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Defterlerine dair hazırlanan nizamnamenin üçüncü faslının dokuzuncu maddesine göre memurun devlet hizmetine hangi tarihte, kaç yaşında, nerede ve ne şekilde başladığının belirtilmesi gerekmektedir. Memurun daha sonra görev aldığı (daimî, geçici, asaleten, vekaleten) bütün memurlukların kaydedilmesi şartı vurgulanmıştır. İlâveten her birinden ne kadar ücret, maaş, harcırah, aidat aldığı ile maaşına yapılan zamlar ve tenzilatların yazılması gerekmekte idi. Ayrıca sırasıyla hangi rütbe ve nişanları aldığı ya da varsa açıkta kaldığı sürenin belirtilmesi lazım idi. Son olarak memurun ne zaman emekli olduğu ve ne kadar emekli maaşı aldığı belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bütün bu bilgilerin tarihleri ile birlikte yazılması şarttır. (Mert, 2000)

Gedizli memurlar özelinde olduğu gibi Osmanlı memurlarının tamamı için geçerli olmak üzere, memurların istihdam alanlarında bir standart olmadığı anlaşılmaktadır. Memurların bir sonraki göreve atamalarında daha önceki kademelerinden üst bir kademeye atanma kuralı yoktur. Sık sık memurların buldukları kademedan daha alt bir kademedeki memuriyetlere de atanmış oldukları görülmektedir. (Çavdar-Çelikkut,2020)

Bu çerçevede çalışmamızın konusu olan Gedizli devlet memurları genellikle kâtiplik görevinde bulunmuş aynı zamanda maliye, güvenlik, asayiş, hukuk, adliye gibi birimlerde görev almışlar hatta bazıları idari ve yönetici kadroda bulunmuşlardır. Çeşitli devlet dairelerinde sıradan memur ya da kâtip olarak görev yapanların sayısı diğerlerine göre daha fazladır. Gedizli memurlardan bazıları atandıkları birimde mülazemetlik yolu ile eğitimden geçirildikten sonra ya da doğrudan kadrolu olarak göreve başlamışlardır. 13 memurdan 5'i farklı sürelerde mülazemetlik süreci yaşamışlardır. Bunlar Ahmet Rüştü Efendi (1877), Ali Osman Efendi, Mustafa Rüştü Efendi, İncezâde Hüseyin Hüsnü Efendi ve Hüseyin Efendi'dir. Memurların hangi sebeple bu süreci yaşadığına dair defter kayıtlarında bir bilgiye rastlanmamıştır.¹³ Ahmet Rüştü Efendi, Süleyman Efendi, Mustafa Nazif Efendi, Kâtipzâde Hüseyin Hüsnü Efendi, Hacı Mustafa Kâmil Efendi, Hasan Efendi, Halil Kâmil Efendi, Mehmet Rüştü Efendi ise doğrudan kadrolu göreve başlamışlardır.

Memurların mülazemetlik süreleri de dikkate alınarak işe başlama yaşları incelediğinde bir standardın olmadığı görülmüştür. Göreve başlama yaşı tespit edilebilen en küçük yaştaki Gedizli

¹³ Mülazemetlik dönemi yaşayan memurların bu görevi hangi kurumda ve ne kadar süre boyunca yaptıkları Ek.3'de tablo halinde belirtilmiştir.

memur, İncezâde Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Hüseyin Hüsnü Efendi, 14 yaşında Gediz Kazası Mal ve Tapu Kalemlerinde stajyer memur olarak göreve başlamıştır (DH. SAİD, d.nr. 185/71). Kayıtlara göre memuriyete en geç başlayan devlet memuru Süleyman Efendi'dir. 51 yaşında 250 kuruş maaşla Gediz sandık emanetine tayin edilen Süleyman Efendi, 2 yıl sonra bu görevinden ayrılmıştır. Süleyman Efendi aynı zamanda en kısa süre devlet görevinde bulunmuş olan memurdur. (DH. SAİD, d.nr. 99/128).

Memurların işe başlama yaşları da farklılık göstermektedir. İncelediğimiz memur grubu içerisinde göreve başlama yaş aralığı 14-51'dir. 20 yaşına kadar göreve başlamış olan memur sayısı 5 iken, 20 ve daha sonraki yaşlarda göreve başlamış olan memur sayısı ise 8'dir. Örneğin; Ahmet Rüştü Efendi, memuriyete 23 yaşında başlarken, Hüseyin Hüsnü Efendi 19 yaşında başlamıştır. Halil Kâmil ve Mehmet Rüştü Efendiler 21 yaşında, Ahmet Rüştü Efendi 22 yaşında, Hasan Efendi 26 yaşında, Hüseyin Efendi 18 yaşında, Hüseyin Hüsnü Efendi 14 yaşında memuriyete başlamıştır. Mehmet Rüştü Efendi'nin ise kayıtlarda ilk atandığı yıl belirsizken ikinci görev yerine 28 yaşında gönderildiği belirtilmiştir. Aynı şekilde Ali Osman Efendi'nin de ikinci göreve atandığı yaş belirtilmiştir. Ali Osman Efendi'nin 15 yaşında ikinci göreve atanmasından erken yaşlarda memuriyete başladığı anlaşılmaktadır. Mustafa Nazif Efendi ise 18 yaşında memuriyete başlamıştır. Fakat öncesinde gönüllü askerlik vazifesinde bulunduğu kayıtlarda belirtilmiştir. Kayıtlara göre Hacı Mustafa Kâmil Efendi (39) ile Süleyman Efendi'nin (51) ileri yaşlarda memur oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu şahıslar ile ilgili belirtilen tarihlerin ilk atamalarına dair olduğu konusunda kesin bir hüküm de mevcut değildir.

Gedizli memurlar genellikle doğum yerleri olan Gediz'de görev yapmış olmakla birlikte Tavşanlı, Bolvadin, Denizli, Uşak ve Garbi Karaağaç gibi Gediz'e yakın yerlere de atanmışlardır. Memur grubu arasında çok çeşitli görevlerde bulunan ve uzak yerlerde görev yapan kişi Ahmet Rüştü Efendi'dir. Diğer memurlara kıyasla kayıtlarda kendisi hakkında çok fazla bilginin olduğu Ahmet Rüştü Efendi; Leskovik, Dıraç, Yozgat, Siirt, Saruhan, Travnik, Midilli, Niğde, Kastamonu, Konya gibi Anadolu'da pek çok vilayetin yanı sıra Balkanlar'da ve adalarda da görev almıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Gedizli memurların çalıştıkları kurumlara bakıldığında genellikle Düyûn-ı Umumiye İdaresi, Ziraat Bankası, Tapu Kitabesi, Sandık Emaneti, Bidayet Mahkemesi, Nüfus Müdürlüğü, Maliye Nezareti, Orman ve Meâdin ve Ziraat Nezareti'ne bağlı birimlerde çeşitli kademelerde görev aldıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yüksek mevkide görev alan memurlara da rastlanmıştır. Örneğin Ahmet Rüştü Efendi, mutasarrıflık ve kaymakamlık gibi yüksek mevkide görevlerde bulunmuştur. Ahmet Rüştü Efendi'nin bu görevlere atanmasında kuşkusuz aldığı eğitimler dolayısı ile sahip olduğu diplomalar ve şahsi liyakati etkili olmuştur. (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Yönetici sınıfta görev yapan tek memur aynı zamanda en yüksek eğitimi almış olan Ahmet Rüştü Efendi memuriyete 29 yaşında 1.100 kuruş gibi yüksek bir maaş ile Siirt, Adana ve Kastamonu'da çeşitli kazalarda müdürlük görevi ile başlayan Ahmet Rüştü Efendi ilerleyen yıllarda kariyerini yükseltmiş ve kaymakamlık görevlerinde bulunmuştur. Ahmet Rüştü Efendi'nin kaymakam olarak atandığı yer Kula Kazası olup bu görevde iken 1.660 kuruş maaş almıştır. Ahmet Rüştü Efendi, kaymakamlık görevini daha sonra Bosna Vilayeti sınırlarında bulunan Travnik Sancağına bağlı Domine Kazasında devam etmiştir. Daha sonra da Sinop Sancağına bağlı İstefan Kazası Kaymakamlığına tayin edilmiştir. 23 Temmuz 1875 tarihinde ise azledilmiştir. 6 Temmuz 1876 tarihinde 2.250 kuruş maaş ile Yozgat Sancağında bulunan Sungurlu Kazası Kaymakamlığına atanmıştır. Ahmet Rüştü Efendi, bir süre Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığı görevi yapmıştır. Ahmet Rüştü Efendi'nin görev aldığı en yüksek memurluk *mutasarrıflık*¹⁴ olmuştur. İlk olarak 28 Mayıs 1881 tarihinde 5.000 kuruş maaş verilerek Niğde Sancağı Mutasarrıflığına atanmıştır. İki yıl sonra da 4.000 kuruş maaş ile Konya Vilayeti Merkez Sancağı Mutasarrıflığına

¹⁴ Osmanlı taşra teşkilâtında sancak veya livânın mülkî âmiri için kullanılan unvandır. (Örenç, 2006)

gönderilmiştir. 8 Haziran 1884 tarihinde buradaki görevinden ayrılmıştır. Ahmet Rüştü Efendi, Leskovik ve Dıraç Sancağı Mutasarrıflıkları görevinde de bulunmuştur (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Memurlardan Mustafa Nazif Efendi, 22 Aralık 1872 tarihinde gönüllü olarak askeriyeye dahil olmuştur. 46,5 kuruş maaşla bölük eminliğine ve yaklaşık olarak bir buçuk ay sonra 71,5 kuruş maaşla serçavuşluğa tayin edilmiştir. Askerlik süresi bittikten sonra memleketine dönmüş, 13 Aralık 1888 tarihinde 200 kuruş maaşla Gediz Kazası Belediye Kitabete ve Sandık Eminliği' ne tayin edilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 98/405). Gediz'de Sandık Emaneti görevinde bulunan diğer memurlar Süleyman Efendi, Mustafa Rüştü Efendi ve Hüseyin Efendi'dir.

Mustafa Nazif Efendi aynı zamanda Gediz Nüfus Memurluğu görevinde de bulunmuştur. Bu görevde bulunan diğer bir memur ise Kâtipzade Hüseyin Hüsnü Efendi'dir (DH. SAİD, d.nr. 179/129). Her ikisi de bu memuriyetlerinin karşılığında 250 kuruş maaş almışlardır. Mustafa Nazif Efendi'nin görevlendirildiği son birim 304 kuruş maaş ile Gediz Tahrirat Kitabete olmuştur. Aynı miktarda maaş ile aynı görevde bulunan diğer bir memur Hacı Mustafa Kâmil Efendi'dir (DH. SAİD, d.nr. 178/175).

Gediz Kazası Tapu Kitabete atanmış olan memurdan ilki, Kâtipzade Hüseyin Hüsnü Efendi'dir (DH. SAİD, d.nr. 179/129). Aynı görevde bulunan diğer bir memur, İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi olup, Gediz, Tavşanlı ve Bolvadin'de Tapu Kitabete'nde görev yapmıştır. İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi, aynı zamanda Tavşanlı ve Gediz Yoklama Kitabeteinde de bir müddet vazifede bulunmuştur (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Gedizli memurlar vergi tahsilatı ile ilgili birimlerde de görev almışlardır. Örneğin Hüseyin Efendi, Gediz Kazası Vergi Kalemine mülâzemetle atanmış ve 4 yıl boyunca bu vazifeyi devam ettirmiştir (DH. SAİD, d.nr. 135/165). Memurlardan Ali Osman Efendi, 2 yıl boyunca 200 kuruş ücret ile Gediz'de yol vergisi¹⁵ kâtipliği görevinde bulunmuştur. Ali Osman Efendi, aynı zamanda nakdi vergilerin kayıt altına alınmasıyla alakalı kitabetlerde de istihdam edilmiştir. Ali Osman Efendi bir süre Gediz Ziraat Bankası'nda da görev yapmıştır (DH. SAİD, d.nr. 162/125). Bankacılık alanında vazife alan diğer memur Mehmet Rüştü Efendi'dir. Kendisi Uşak Ziraat Bankasında görev yapmıştır. Hacı Abdullahzade Mustafa Rüştü Efendi, memuriyet hayatında bir dönem 275 kuruş maaş ile Gediz Piyade Tahsildarlığı görevinde bulunmuştur (DH. SAİD, d.nr. 168/56). Babası tüccar olan Hasan Efendi'nin kaydında memuriyeti ile ilgili olarak sadece belediye çavuşluğu görevinde bulunduğu yazılıdır (DH. SAİD, d.nr. 199/115).

Gedizli memurlar Osmanlı coğrafyasının çeşitli kaza ve sancaklarında adli kurumlarda da memurluk vazifesinde bulunmuşlardır. Örneğin pek çok özelliği ile memurlar arasında öne çıkan Ahmet Rüştü Efendi, memuriyet hayatının bir döneminde Midilli ve İzmir'de Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur (DH. SAİD, d. nr. 3/512). Hacı Abdullahzade Mustafa Rüştü Efendi ise Gediz Kazası Bidayet Mahkemesi Kaleminde göreve mülâzemetlik ile atanmıştır (DH. SAİD, d.nr. 168/56). Ahmet Rüştü Efendi (1877) ise sadece Denizli ve Garbi Karaağaç'ta Bidayet Mahkemesi Kâtipliği görevlerinde bulunmuştur (DH. SAİD, d.nr.132/164).

Gedizli memurların istihdam edildiği bir diğer birim Orman ve Meâdin ve Ziraat Nezareti Hukuk Müşavirliği Kalemi olmuştur. Bu görev, İskilip Kaymakamı Mustafa Rakım Efendi'nin oğlu olan ev aynı zamanda hukuk mektebi mezunu olan Halil Kâmil Efendi'ye layık görülmüştür (DH. SAİD, d.nr. 184/48).

Gedizli memurlar becayiş, terfi, istifa, azledilme¹⁶, kurumların lağvedilmesi gibi sebeplerden dolayı görev yerlerini değiştirmişlerdir. Örneğin Ahmet Rüştü Efendi, Midilli Sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığı görevinde iken becayiş usulü ile 1880 yılı Ekim ayında aynı miktarda maaş ile İzmir'de aynı göreve atanmıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512). Becayiş usulü ile yer

¹⁵ XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı vatandaşlarından alınan vergidir. (Gönüllü, 2011)

¹⁶ Azledilme sebebiyle yer değişikliği hususu "memurlara isnat edilen suçlar" kısmında anlatılmıştır.

değişikliğine tâbi olan diğer memur İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Bolvadin Kazası Tapu Kitabetinde görevli iken memleketi Gediz'e 1910 yılı haziran ayında becayiş yolu ile geri gelmiştir (DH. SAİD, d.nr. 185/71). Gedizli devlet memurları arasında istifa ederek görev yeri değişmiş olan tek memur Ahmet Rüştü Efendi'dir. Kayıtlarda Ahmet Rüştü Efendi'nin istifa sebebi belirtilmemekle birlikte bulunduğu görevlerden çeşitli zamanlarda üç defa istifa ettiği anlaşılmaktadır. Bu istifalardan birincisi ilk görev yerinde gerçekleşmiştir. 11 Şubat 1862 tarihinde 29 yaşında 1.100 kuruş maaş ile Siirt Sancağına bağlı Eruh Kazası müdürlüğüne memur olduktan sonra Ahmet Rüştü Efendi, altı ay sonra bu görevinden istifa ederek ayrılmıştır. Yine altı ay sonra 1.500 kuruş maaşla Adana vilayeti Mersin İskelesi Müdürlüğü görevine atanmış ve yaklaşık olarak iki yıl kaldıktan sonra istifa ederek buradaki görevinden de ayrılmıştır. Ahmet Rüştü Efendi'nin son istifa ettiği görev diğer vazifelerinden biraz farklıdır. Kendisi, 16 Nisan 1874 tarihinde 50 kuruş yevmiye ile Kastamonu Vilayetine bağlı Akkaya Nahiyesi Müdürü Halit Efendi aleyhinde yapılmış bir şikâyeti tahkik etmek için görevlendirilmiştir. Bir aylık bir çalışmanın sonunda bir ara istifa etmişse de aynı göreve tekrar atanmıştır. Ahmet Rüştü Efendi, iki ay sonunda görevini tamamlamış ve buradan ayrılmıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Memur grubu içerisinde çalıştığı kurumun lağvedilmesi üzerine açıkta kalan memurlara da rastlanmıştır. Örneğin, İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi, 1890 yılında aidat ile Gediz Yoklama Kitabetine tayin edilmiştir. Burada iki yıllık hizmetinin ardından kurumun ilgası sebebiyle açıkta kalmıştır (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Gedizli memurların yaptıkları vazifelerin karşılığında ücret, maaş ve aidat aldıkları bilinmektedir. Memur maaşlarında bir standardın olmadığı görülmektedir. Gediz doğumlu memurlar arasında en yüksek miktarda maaş alan kişi, en yüksek devlet memuru görevinde bulunan Ahmet Rüştü Efendi'dir. Kendisinin 1.100 kuruş ile başladığı vazifesinden sonra ilerleyen yıllarda kariyerine paralel bir şekilde maaşı da 5.000 kuruşa kadar yükselmiştir. Ahmet Rüştü Efendi, 12 Nisan 1886 tarihinde rütbe-i saniye¹⁷ vasfı ve 5.000 kuruş maaş ile Leskovik sancağı mutasarrıflığına tayin edilmiştir. Aynı miktarda maaş ile Dıraç sancağı mutasarrıflığı da yapmıştır (DH. SAİD, d. nr. 3/512). Gedizli devlet memurları arasında en düşük maaş alan kişi ise Ahmet Rüştü Efendi'nin adaşındır. Ahmet Rüştü Efendi (1877), 24 Mart 1895 tarihinde on sekiz yaşında mülazemetle Denizli Sancağı Bidayet Mahkemesi Kalemine dâhil olmuştur. 4 Ekim 1896 tarihinde de 12 buçuk kuruş yarı vekâlet maaşıyla Garbî Karaağaç Kazası Bidayet Mahkemesi Kitabetine tayin edilmiştir. 12 Mart 1897 tarihinde 225 kuruş maaşla asaleti tasdik edilmiş ve yemin ettirilmiştir (DH. SAİD, d.nr.132/164).

Memur grubumuzun yaptıkları vazifeye göre aldıkları maaşlar yaklaşık olarak 100 ile 600 kuruş arasında değişmektedir. Örneğin Gediz Sandık Emaneti görevinde bulunan memurlar genellikle 250 kuruş maaş alırken, Gediz Tahrirat Kitabetinde görev yapan memurlar 304 kuruş maaş almışlardır. Tapu Kitabeti görevi karşılığında alınan maaş ise 400 kuruş civarındadır. Memurlar arasında ücret alanlar da olmuştur. Ali Osman Efendi, 18 Nisan 1908 tarihinden 5 Temmuz 1908 tarihine kadar önce 200 kuruş ücretle Gediz'de yol vergisi kâtipliği görevinde bulunmuştur. Aynı zamanda nakdi vergilerin kayıt altına alınmasıyla alakalı kalemlerde de istihdam edilerek toplamda 400 kuruş ücret almıştır (DH. SAİD, d.nr. 162/125).

Gedizli memurlar vazifelerinin karşılığında bazen maaş yerine aidat almışlardır. Örneğin, Kâtipzade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin, 13 Eylül 1882 tarihinden 12 Nisan 1888 tarihine kadar aidatla Gediz Kazası Tapu Kitabetinde çalıştığı belirtilmişse de aidatın miktarı hakkında bilgi verilmemiştir (DH. SAİD, d.nr. 179/129). İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi de 1883 yılında Gediz Kazası Mal ve Tapu Kalemlerinde stajyer memur olarak göreve başladıktan sonra 1890 yılında

¹⁷ Ahmet Rüştü Efendi, 21 Ocak 1882 tarihinde rütbe-i saniye sınıfına erişmiştir (BOA, DH. SAİD, d: 3/512). Rütbe-i Saniye, mülkiye rütbelerinden biridir. Askeri rütbelerden miralaya eşittir. Fakat ricalden sayılmadıklarından teşrifata dahil edilmezlerdi. 1908 yılından sonra diğer rütbeler gibi bu rütbenin de tevcihati yapılmamıştır. (Pakalın, 1983)

aidat ile Gediz Yoklama Kitabetine tayin edilmiştir. Burada iki yıllık hizmetinin ardından kurumun ilgası sebebiyle açıkta kalmıştır. Bu yüzden 15 Eylül 1896 tarihinde yine aidatla Tavşanlı Tapu Kitabetine ve 29 Temmuz 1902 tarihinde de Gediz Kazası Tapu Kitabetine aidat ile nakledilmiştir. İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin daha sonra yaptığı vazifelerinin karşılığında ise maaş aldığı bilinmektedir (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Memur kadrolarının daimî ya da geçici, görev tahsislerinin asaleten ya da vekaleten olabildiği tespit edilmiştir. Mevcut memuriyetlerine ilaveten başka görevler tahsis edilen memurlar da olmuştur. Bu hususta memur grubumuzda yer alan 1865 doğumlu Hacı Mustafa Kâmil Efendi iyi bir örnektir. Zira, mevcut görevine ilaveten başka bir memurlukta görev almış ve bu görevi vekaleten yürütmüştür. Şöyle ki, Hacı Mustafa Kâmil Efendi, 3 Mart 1904 tarihinde 112 kuruş maaşla Gediz Tahrirat Kâtibi yardımcılığına tayin edilmiştir. Bu görevine başladıktan bir müddet sonra da 200 kuruş maaş ile Gediz Kontrol Kitabetine atanarak memuriyeti değiştirilmiştir. 11 Nisan 1899 tarihinde yeni vazifesine başlamış fakat bu görevine ilave olarak Tahrirat Kitabetine de vekâleten atanmıştır. Bu şekilde yaklaşık olarak bir buçuk ay maaşı artmış bir şekilde çalışmıştır (DH. SAİD, d.nr. 178/175). Vekaleten görev alan bir başka memur, İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. 1895 yılında Tavşanlı Nahiyesi Tapu Kitabetinde vekaleten görev almıştır (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Memurlardan Mustafa Nazif Efendi hakkında kayıtlarda farklı bir detay göze çarpmaktadır. Şöyle ki; tercüme-i hâl varakasında askerlik süresi bittikten sonra memleketine döndüğü, 13 Aralık 1888 tarihinde 200 kuruş maaşla Gediz Kazası Belediye Kitabet ve Sandık Eminliğine tayin edildiği yazılıdır. Diğer yandan Mustafa Nazif Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakasında bu tarihten önce de görevlerinin olduğu kayıtlıdır. Fakat bu görevler ile alakalı resmi bir kayıt bulunmamaktadır. Sadece 13 Mayıs 1881 tarihinden itibaren 900 ve 13 Haziran 1882 tarihinde de 600 kuruş ücretlerle Gediz Kazası Vergi Kalemünde görevli olduğu kayıtlı ise de bu görevi ispatlayan herhangi resmi bir belge mevcut değildir. Konu, Kütahya Sancağı Mutasarrıflığına da intikal etmiş ve gelen cevaba göre Mustafa Nazif Efendi'nin bu görevde istihdam edildiğine dair bir günlük bile bir kayıt olmadığı anlaşılmıştır (DH. SAİD, d.nr. 98/405).

4. Memurlara İsnat Edilen Suçlar, Aldıkları Cezalar ve Ödüller

İncelediğimiz memur grubu üyeleri, görevleri esnasında çeşitli zamanlarda bazı suçlamalarla karşı karşıya kalmış ve bu sebeple memurların bazen görev yerleri değiştirilmiştir. Memurlardan bazıları açığa alınma ya da ihraç gibi uygulamalarla karşılaşmıştır. Memurların bu şekilde görevden alınması özellikle II. Meşrutiyet sonrası yaşanan süreçle alakalıdır. Memurların bazıları açığa alınma sürecinden sonra tekrar görevlerine iade edilirken bazılarının ise memuriyetle ilişkileri tamamen kesilmiştir. Kayıtlarda bu gibi suç ve cezaların yanı sıra başarılı memurlara verilen rütbe ve ödüllere de yer verilmiştir. Ayrıca memurların maaşına yapılan zamlar ve tenzilatlar da kaydedilmiştir.

Gedizli memurların vazifeleri sırasında zaman zaman kendileri hakkında bazı suçlamalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu gibi durumlarda bazen sadece tetkik yapılarak memurun akıbeti hakkında bir karar verilirken bazen de mesele mahkemeye sevk edilmiştir. Bu anlamda kendisi hakkında en fazla suçlamanın yapıldığı memur Ahmet Rüştü Efendi'dir. Ahmet Rüştü Efendi, memur olduğu bütün hizmetlerden nakil, becayış, istifa ya da görev süresinin dolması sebebiyle bir şekilde bir yerden başka bir yere gitmek durumunda kalmıştır. Bu yer değişiklikleri hususunda açıklamalar ilgili başlıklar altında bahsedilmiştir. Bu kısımda Ahmet Rüştü Efendi'nin kendisi hakkında isnat edilen suçlardan ve bu vesile ile yer değişikliklerinden bahsedilecektir. Ahmet Rüştü Efendi, Sungurlu kaymakamlığı görevinde iken bir kişi tarafından kendisi aleyhine gerçek olmayan bazı iddialarda bulunulmuştur. Bu yüzden mahkemeye sevk edilmiştir. Kendisi hakkında yapılan ihbarda iki husus belirtilmiştir. Birincisi içki içtiği ve hile ile memuriyetine yakışmayacak

tavırlarda bulunmuş olmasıdır. İkincisi ise maiyetlerinde bulunan müstahfız¹⁸ askerden otuz sekiz tanesini salıvermesidir. İlk hususla ilgili olarak bir iki kişinin rivayetinden başka bir delil olmadığı için önemli bir mevzu olmadığına karar verilmiştir. İkinci meselede de suçsuz olduğuna karar verilmiştir. Vilayet meclisinde alınan karar ile memuriyetine iade edilmiştir. Ahmet Rüştü Efendi, Leskovik sancağı mutasarrıflığı sırasında bazı tavırlarından dolayı kendisine karşı nefret duyulmaya başlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Yanya Vilayetinden gelen yazıda Ahmet Rüştü Efendi'nin memuriyet haysiyetini kaybettiğinin bildirilmesi ile 1887 yılında azledilmiş ve 1.500 kuruş azledilme maaşı tahsis edilmiştir. Ahmet Rüştü Efendi, bu defa 1894 yılında atandığı Dıraç Sancağı Mutasarrıflığı sırasında dikkatsiz tavırları ve padişahın cülus gününe denk gelen günde kiliseye gitmiş olması yüzünden nefret toplamıştır. Kendisi de burada huzurunun kalmadığını belirterek İstanbul'a gelme talebinde bulunmuştur. Neticede İşkodra Vilayeti tarafından azledilmiştir. Diğer yandan Ahmet Rüştü Efendi'nin Dıraç Mutasarrıflığı tarafından suçsuz olduğuna karar verilmiştir. Aynı zamanda vazifesine sadık olduğu, adaletten ve doğruluktan ayrılmadığı, diyanet ve akıl çerçevesinde iş yaptığı anlaşılmıştır. Dıraç Mutasarrıflığı tarafından, Ahmet Rüştü Efendi'nin hak etmediği halde azledilmiş olduğu ve adaletin yerini bulması ile ilgili talepte bulunulmuştur. Buna karşılık olarak Şûrâ-yı Devlet tarafından yapılan tetkikat neticesinde de suçsuz olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.¹⁹ Şöyle ki; şimdiye kadar bulunduğu memuriyetlerden yalnız Sungurlu Kaymakamı iken mahkemeye alınmış ve suçsuzluğu ortaya çıkmıştır. Leskovik Sancağı Mutasarrıflığından ayrılma sebebi mülki amirlerin kendisi ile ilgili sıfatlara sahip olmadığı fakat bununla birlikte bazı tavırlarından dolayı birilerinin kendisinden nefret ettiği ve memuriyet haysiyetine zarar verdiği için Yanya Vilayetinden ve Dıraç Mutasarrıflığından azledilmiştir. Dıraç'taki görevi sırasında da dikkatsizliği ve cülus günü kiliseye gitmiş olmasından dolayı yine nefretleri üzerine toplamıştır. Aslına bakılırsa kendisi hakkında isnat edilen bu sözlerin bir delili yoktur. Bu yüzden Şûrâ-yı Devlet, memuriyetine engel bir durum olmadığına ve sınıfına uygun bir mutasarrıflıkta istihdam edilebileceğine karar vermiştir (DH. SAİD, d. nr. 3/512).

Kâtipzade Hüseyin Hüsnü Efendi de birtakım suçlamalara maruz kalmıştır. Gediz Nüfus Memurluğunda bulunduğu sırada dolandırıcılık ve suiistimal meselelerinden dolayı azledilmiştir. Bu suçlardan dolayı mahkeme önüne çıkarılmış ve incelemeler neticesinde kendisi hakkında yapılan bu iddiaları doğrulayan herhangi bir delil bulunamamıştır. Bu konu hakkında dinlenen şahitlerin beyanları da birbiri ile çelişmiştir. Neticede hakkında yapılan suçlamaların asılsız ve kendisinin de suçsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat 27 Aralık 1909 tarihinde alınan karar neticesinde Hüdavendigâr Vilayeti Tensikat Komisyonu'nca on birinci maddeye göre kadro dışına çıkarılmıştır.²⁰ 27 Şubat 1910 tarihinde yaklaşık olarak 5 bin kuruş tazminat alarak hükümetle alakası kesilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 179/129).

Gedizli memurlardan bazıları II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra yaşanan olaylar neticesinde memuriyetlerinden bir süreliğine ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. Örneğin, Hacı Mustafa Kâmil Efendi, 13 Ağustos 1908 tarihinde bu olaylar neticesinde açığa alınmıştır. Kendisine bu tarihten itibaren yaklaşık olarak bir yıl boyunca yarım maaş verilmiştir. 7 Ekim 1909 tarihinde 400 kuruş maaş ile memuriyetine iade edilmiş fakat görevi dışında işlerle meşgul olduğu ve memuriyetini suiistimal ettiği gerekçeleri ile 25 Ekim 1910 tarihinde bu defa görevinden tamamen azledilmiştir

¹⁸ Yeniçeriliğin kaldırılmasından önce kale, hisar ve memleketin muhafazasında bulunanlar, kaldırıldıktan sonra da rediflikten sonraki askerlik hizmeti ile mükellef olanlar hakkında kullanılan tabirdir. İlk zamanlardaki müstahfızlık daimî hizmet halinde olduğu için kendilerine tımar verilir. Sonraki müstahfızlık ise harp gibi lüzum görüldüğü zaman askerlik hizmetine çağrıldığı için bu gibilere yalnız hizmete çağrıldıkları zaman, diğer askerler gibi maaş ve tayin verilir. (Pakalın, 1983)

¹⁹ Hakkında bir şikâyet dolayısı ile işinden azledilen kişinin yeni memuriyet talebi, o zamana kadar görev yaptığı bütün vilayet ve sancak idarecilerine yazılar yazılarak gelen cevaplara göre değerlendirilmiştir. (Kütükoğlu, 1988)

²⁰ Tensikat Kanunu hakkında detaylı bilgi için bkz: Kolay, A. (2017). II. Meşrutiyet Döneminde Hariciye Nezaretinde Tensikat ve Bürokratik Değişim (1908-1910). *Türkiyat Mecmuası*, (27/1), 193-214

(DH. SAİD, d.nr. 178/175). Hasan Hüseyin Efendi de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra meydana gelen olaylar üzerine güvenilmez olduğu beyanıyla 26 Temmuz 1908 tarihinde açığa alınmışsa da 20 Ekim 1909 tarihinde memuriyete tekrar atanmıştır. 23 Ocak 1910 tarihinde bu bölgede yapılan düzenlemeler doğrultusunda yer değişikliği yapılmış ve 400 kuruş maaş ile Bolvadin Kazası Tapu Kitabetine nakledildikten bir süre sonra becayiş yolu ile eski görev yerine olan Gediz'e dönmeyi başarmış, hatta maaşı da 600 kuruşa çıkarılmıştır. (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Gedizli memurlardan Hüseyin Efendi, 1897 yılında Gediz Kazası Vergi Kalemine mülâzemetle, 14 Mart 1901 tarihinde de 250 kuruş maaşla Gediz Kazası Sandık Emanetine tayin edilmiştir. Bu görevlerinde başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Zira kayıtlarda kendisi hakkında yazılan değerlendirmeler esas alınarak vazifesinin ehli olduğu belirtilmiştir. Fakat, Hüseyin Efendi, sebebi belirtilmemekle birlikte 28 Nisan 1903 tarihinde bir süreliğine görevinden azledilmiş, 28 Mayıs 1908 tarihinde Gediz'de vazifesine yeniden başlamıştır. (DH. SAİD, d.nr. 135/165)

Kaymakam bir babanın oğlu olan Halil Kâmil Efendi, Orman ve Meâdin ve Ziraat Nezareti Hukuk Müşavirliği Kalemünde vazifeli iken 7 Eylül 1909 tarihinde Tensikat Kanunu'nun beşinci maddesine göre ileride istihdam edilmek üzere kadro haricine çıkarılmıştır (DH. SAİD, d.nr. 184/48).

Memurlardan Gediz Belediye Çavuşluğu görevinde bulunan Hasan Efendi, 14 Ocak 1913 tarihinde sebebi belli olmamakla birlikte bir nevi ceza niteliğinde olmak üzere görev yerinden uzaklaştırılmış ve Beyoğlu Belediye Çavuşluğuna nakledilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 199/115).

Gedizli memurlar ayrıca vazifeleri esnasında başarıları nedeni ile ödüllendirilmişlerdir. Memur grubumuz içerisinde bu anlamda rütbe ve takdirname almış olan sadece iki kişi mevcuttur. Bunlar Ahmet Rüştü Efendi ile Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Hüseyin Hüsnü Efendi'nin, kendisi hakkında verilen bilgilere göre memuriyeti sırasında Hüdavendigâr Vilayeti valiliğinden 2 Haziran 1898 tarihinde bir takdirname aldığı anlaşılmaktadır (DH. SAİD, d.nr. 179/129). Memurlar arasında rütbe alan tek isim Ahmet Rüştü Efendi, 21 Ocak 1882 tarihinde rütbe-i saniye sınıfına erişmiştir (BOA, DH. SAİD, d: 003/512).

Memur grubu üyelerinden bazılarının vazifeleri süresince zamlı maaş aldıkları tespit edilmiştir. Kayıtlarda zam miktarları belirtilirken bu zammın sebebi açıklanmamıştır. Örneğin, 300 kuruş maaş ile belediye çavuşluğuna tayin edilmiş olan Hasan Efendi'nin maaşına iki yıl sonra 100 kuruş zam yapılarak 400 kuruşa çıkarılmıştır (DH. SAİD, d.nr. 199/115). Memurlardan Halil Kâmil Efendi'nin de 23 Mart 1908 tarihinde 35 kuruş maaşla Orman ve Meâdin ve Ziraat Nezareti Hukuk Müşavirliği Kalemünde başladığı görevinde iken yaklaşık olarak beş ay sonra maaşına 115 kuruş zam yapılmış ve maaşı 150 kuruşa yükseltilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 184/48). İncezade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ise Bolvadin Kazası Tapu Kitabesinde iken 400 kuruş olan maaşı Gediz'e döndükten sonra 600 kuruşa yükseltilmiştir (DH. SAİD, d.nr. 185/71).

Memurların maaşına zam yapıldığı gibi tenzilat yapıldığı da olmuştur. Örneğin, 4 Kasım 1879 tarihinde 2.000 kuruş maaş ile Midilli Sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanlığı'na atanan Ahmet Rüştü Efendi'nin maaşı 14 Mart 1880 tarihinde bütçe tanzimi için yapılan düzenlemeler çerçevesinde 600 kuruşluk bir azalma ile 1.400 kuruşa inmiştir (BOA, DH. SAİD, d: 003/512).

5. Sonuç

Biyografi adı verilen hal tercüme tarih bilimi için önemli kaynaklardan birisidir. Son dönem biyografi ve prosopografi çalışmalarında başvuru ana kaynağı Sicill-i Ahvâl kayıtları olmuştur. Sicill-i Ahvâl Defterleri verilerine dayanılarak Osmanlı Devlet kademelerinde memurluk yapan kişiler hakkında yapılmış çalışmalara bir yenisini eklemek amacıyla bu çalışmada Gedizli memurlar ele alınmıştır.

Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde kayıtlı Gediz doğumlu Osmanlı merkez ve taşra teşkilatında görev yapmış 13 adet memur tespit edilmiştir. Gedizli memurların doğum tarihleri 1833 ile 1892 yılları arasındadır. Memurlar arasında gayrimüslim vatandaş yoktur ve hepsi Gediz doğumludur. Bazı memurlar hakkında tutulan kayıtlar çok detaylı ve uzun iken bazılarında çok az bilgi mevcuttur. Gedizli memurlar arasında en fazla bilgi Ahmet Rüştü Efendi'ye (1833/1834) aittir.

Son dönem Osmanlı bürokrasisini anlamak adına Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre ortaya konan diğer çalışmalar incelendiğinde bütün memurların hemen hemen aynı süreçlerden geçtiğini ve benzer şeyler yaşamış olduklarını ifade etmek mümkündür. Bu anlamda Gedizli memurlar, içinde buldukları şartlara uygun olarak eğitimlerini tamamlamışlar ve bu çerçevede yeteneklerini geliştirmişlerdir. Gedizli memurlar, devlet kademelerinde alt ve üst makamlarda olmak üzere her çeşit görevde bulunmuşlardır. Memurların genellikle kalemiyeye dahil olduklarını ifade edebiliriz. Sadece Gediz Kazasında değil Osmanlı coğrafyasında bulunan diğer vilayet ve kazalarda da görev yapmışlardır. Aldıkları görevler, yeteneklerine ve diplomalarına uygun olmuştur. Gedizli memurlar, memuriyetleri sırasında mülazemetlik, becayiş, nakil, istifa, açığa alınma, iade edilme ya da ilişkilerinin kesilmesi gibi durumlar ile karşılaşmışlardır. Gedizli memurlar, genellikle işlerinde başarılı olmuşlar ve verilen hizmetleri layıkıyla yerine getirmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİD. d) 3/512, 99/128, 98/405, 179/129, 178/175, 185/71, 168/56, 199/115, 132/164, 135/165, 162/125, 184/48, 195/20.

Tetkik Eserler

Akyıldız, A. (2004). *Osmanlı bürokrasisi ve modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, M. (2016). XVII. yy.da Gediz'in sosyo-ekonomik yapısı. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (12), 125-153.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. (2000). (2. Baskı). (Haz.) Yusuf İhsan Genç vd., Yayın Nu: 42, İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Bozkurt, N. (2010). Maârif salnâmelerine göre Kütahya sancağında eğitim-öğretim (H.1316-1321/M.1898-1904). *History Studies*, (2/3), 61-84

Bozkurt, N. (2011). Sicill-i ahvâl defterlerine göre Simavlı memurlar. *Akademik Bakış Dergisi*, (27), 1-12

Çavdar, N & Çelikkut, E. (2020). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıslı memurlar örneğinde prosopografik bir değerlendirme, *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (11/1), 353-375

Çetin, A. (2005). Sicill-i ahvâl defterleri ve dosyaları hakkında bir araştırma. *Vakıflar Dergisi*, (29), 87-104

Değirmenci, K. (2011). Bir prosopografi örneği: sicill-i ahvâl defterlerine göre Uşaklı memurlar. *CIEPO, uluslararası Osmanlı öncesi ve Osmanlı tarihi araştırmaları 6.ara dönem sempozyum bildirileri, C. 1*, (469-486). Uşak.

Efe, A. (2013). Sicill-i ahvâl kayıtlarına göre Payaslı memurlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (23), 181-194

Gökbilgin, T. (1997). Kütahya. *MEB İslam ansiklopedisi içinde* (C.6, s.1118-1126). İstanbul: MEB Yayınları

- Gönüllü, A. R. (2011). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 289-333
- Gündüz, A. (2011). Sicill-i ahvâl defterlerine göre Kayserili müslim ve gayrimüslim memurların aldıkları madalya, rütbe ve nişanlar (M.1879-1909). *History Studies*, (3/3), 123-145
- Kılıç, M. (2012). Sicill-i ahvâl kayıtlarına göre II. Abdülhamid dönemi Osmanlı bürokrasisinde yahudi memurlar. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 31 (31), 129-156.
- Kolay, A. (2017). II. Meşrutiyet döneminde hariciye nezaretinde tensikat ve bürokratik değişim (1908-1910). *Türkiyat Mecmuası*, (27/1), 193-214
- Kölemen, S. (2007). *XIX.yy. sonu ve XX.yy. başlarında Kütahya sancağında eğitim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Köprülü, O. F. (1994). Efendi. *TDV İslam ansiklopedisi içinde* (C.10, s.455-456). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1988). Sicill-i ahvâl defterlerini tamamlayan arşiv kayıtları. *GDAAD*, (sayı 12), 141-157
- Mert, T. (2000). Sicill-i ahvâl defteri ve buna dair yayınlanan nizamnameler-I, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, (2), 97-111
- Mert, T. (2001). Sicill-i ahvâl defteri ve buna dair yayınlanan nizamnameler-II, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, (3), 41-44
- Önder, O. (1973). *Gediz'in tarihçesi*. İzmir: İzmir Radyo Gazetesi Matbaası.
- Örenç, A. F. (2006) Mutasarrıf, *TDV İslam ansiklopedisi içinde* (C.31, s.377-379). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özkan, S. H. (2015). XIX. yy. sonlarında Alâiyeli memurların sosyo-ekonomik durumları. *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, 449-470
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, (C.2), İstanbul: MEB Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, (C.3), İstanbul: MEB Yayınları.
- Pınar, M. (2012). *Gediz ansiklopedisi*, Gediz: Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.
- Pınar, M. (2017). *Çağlar boyunca Gediz*, Gediz: Eski Gediz Belediyesi Kültür Yayınları-2.
- Saraç, H. (2018). Sicill-i ahvâl kayıtlarına göre Osmanlı bürokrasisinde istihdam edilen Kayseri doğumlu gayrimüslim devlet adamları (1839-1883), *Karadeniz Araştırmaları*, (XV/59), 232-260
- Sarıyıldız, G. (2009). Sicill-i ahvâl defterleri. *TDV İslam Ansiklopedisi içinde*, (C.37, s.134-136). İstanbul: TDV Yayınları.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: TTK
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*. (C. 2). (A. Suat, Çev.) Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı
- Tuncel, M. (1981-1982). Kütahya ilinin beşerî ve iktisadi coğrafyası. *Atatürk'ün doğumunun 100.yılına armağan Kütahya*, 21-34

Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Kütahya tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası

Varlık, M. Ç. (2002). *Kütahya. TDV İslam ansiklopedisi içinde*, (C. 26, s. 580-584). İstanbul: TDV Yayınları.

Yıldırım, E. (2005). *Toplumsal ve politik tarihimizde Gediz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

Ek 1: Gedizli Memurların İsimleri, Doğum Tarihleri, Baba Adı ve Lakapları, Baba Meslekleri

Adı	Doğum Tarihi	Baba Adı	Lakapları	Baba Mesleği
Ahmet Rüştü Efendi	H. 1249 M. 1833	Mehmet Efendi		Ulema
Süleyman Efendi	H. 1265 M.1848	Mehmet Efendi		
Mustafa Nazif Efendi	H. 1271 M. 1854	Hacı Ahmed Efendi	Müftizade	Tüccar
Hüseyin Hüsnü Efendi	H. 1280 M. 1863	Osman Efendi	Kâtipzade	Kâtip
Hacı Mustafa Kâmil Efendi	H. 1282 M. 1865	Hasan Ağa	Kör Osmanoğlu	
Hüseyin Hüsnü Efendi	H. 1286 M. 1869	İsmail Ağa	İncezâde	
Mustafa Rüştü Efendi	H. 1289 M. 1872	Hacı Süleyman Efendi	Abdullahzâde	Kasap
Hasan Efendi	H. 1290 M. 1873	Ahmet Efendi		Tüccar
Ahmet Rüştü Efendi	H. 1294 M. 1877	Hacı Mehmet Münir Efendi		
Hüseyin Efendi	H. 1297 M. 1879	Hasan Efendi		
Ali Osman Efendi	H. 1299 M. 1881	Hacı İbrahim Ağa		
Halil Kâmil Efendi	H. 1305 M. 1887	Mustafa Rakım Efendi		İskilip Kaymakamı
Mehmet Rüştü Efendi	H. 1309 M. 1892	Hasan Tahsin Efendi		Manifatura Tüccarı

Ek 2: Gediz Doğumlu Memurların Eğitim Durumları

Adı	Eğitim Durumu
Ahmet Rüştü Efendi	Gediz Sıbyan mektebinde ilk ilimleri tahsil etmiştir. Dersaadet'te Sinan Paşa Medresesi'nde tahsilini tamamlayarak icazet almıştır. Ahmet Rüştü Efendi, Bayezit ve Molla camiilerinde de beş yıl tedris etmiştir. Daha sonra da Atik Mekteb-i Mülki'ye dâhil olmuş ve âlâ derecesinde şهادetnâme almıştır. Arapça ve Türkçe okur-yazar. Sırp ve Kürt lisanlarına aşinadır. Tefsir ve hikmet ve riyaziye ilimleri ile ilgili bazı vesikaların olduğu "Hakayik-i Kuraniye'den Bir Nebze" isminde ve Kuran, hadis ve akaide dair "Tayinü'l- Vazaif fi Hakki'l-Müteşabihat" adlı iki risale yazmış ve yayınlamıştır. Tufan olayının meydana gelişi ile ilgili olarak "Hall-i Mesele-i Tufan" ve Rahman suresinin tefsirine dair "Tercüme-i Hikmetü'l-Beyan Fi Sureti'r-Rahman" isimli iki kitap daha yazmış ve yayınlamıştır.
Süleyman Efendi	Medresede mukaddema-i ulum-ı diniye ve bir miktar da Arapça okumuştur. Türkçe okur-yazar.
Mustafa Nazif Efendi	Sıbyan mektebinde mukaddemat-ı ulûm ve daha sonra da Fetva Emîni Mehmet Emin Efendi Medresesi'nde Arabî ve Farsî tahsil etmiştir. Türkçe okur yazar.
Hüseyin Hüsnü Efendi	Gediz'de İbtidâî ve Rüşdiye mekteplerinde müretteb dersleri tahsil etmiştir. Türkçe yazar.
Hacı Mustafa Kâmil Efendi	Gediz Sıbyan mektebinde mukaddemat-i ulum-ı diniyye tahsil etmiş ve sonra da Gediz Rüşdiye'sinde okumuştur. Şهادetnâme almıştır. Türkçe yazar.
Hüseyin Hüsnü Efendi	İbtidâî ve Rüşdiye mekteplerinde bir müddet tahsil etmiştir. Türkçe okur-yazar.
Mustafa Rüştü Efendi	Gediz Sıbyan ve Rüşdiye mekteplerinde okuyup şهادetnâme almıştır. Türkçe okur-yazar.
Hasan Efendi	İbtidâî mektebinde mukaddema-i ulum-ı diniyye tahsil etmiş ve bir müddet de Rüştiye'de okumuştur. Türkçe okur-yazar.
Ahmet Rüştü Efendi	Gediz Sıbyan ve Rüşdiye mekteplerinde tahsil etmiştir. Fakat şهادetnâme almadan çıkmıştır. Türkçe okur-yazar.
Hüseyin Efendi	Gediz'de bulunan Kavaklı Mektebi'nde mukaddime-i ulûm-ı dîniyye ve Kara Müftü Mehmed Efendi Medresesi'nde bir miktar Arapça okumuştur. Türkçe okur-yazar.
Ali Osman Efendi	Gediz Sıbyan mektebinde ilk ilimleri tahsil etmiş, sonra da medresede bir müddet Arapça okumuştur.
Halil Kâmil Efendi	Biga Kazası İbtidâî ve Rüşdiye mekteplerinde ilk ilimleri tahsil ederek şهادetnâme almıştır. Sonra İstanbul Vefa Mülkiye İdadisi'nde 4 sene tahsil etmişse de hastalık nedeniyle imtihana girememiş ve şهادetnâme alamamıştır. Daha sonra da Mekteb-i Hukuk'a dâhil olmuştur. Türkçe okur-yazar. Fransızcaya da aşinadır.
Mehmet Rüştü Efendi	Gediz İbtidâî ve Rüşdiye mekteplerinde tahsil etmiştir. Rüştiye'den 6 Temmuz 1322 tarihinde aliyü'l-âla dereceden şهادetnâme almıştır.

Ek 3: Gediz Doğumlu Memurların Mülazemet (Stajyerlik) Yerleri ve Süreleri

Adı	Mülazemet Süresi	Mülazemet Yeri
Hüseyin Hüsnü Efendi	Yedi Yıl	Gediz Kazası Mal ve Tapu Kalemleri
Mustafa Rüştü Efendi	Süre Belirtilmemiş	Gediz Kazası Mahkeme-i Bidayet Kalemî
Ahmet Rüştü Efendi	Altı Ay	Denizli Sancağı Bidayet Mahkemesi Kalemî
	Beş Ay	Garbî Karaağaç Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemî
Hüseyin Efendi	Dört Yıl	Gediz Kazası Vergi Kalemî
Ali Osman Efendi	Bir Müddet	Gediz Kazası Düyun-ı Umumiye İdaresi